

Ludmila Krajčířiková

Špecifiká edukácie rómskych Źiakov

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 57-69

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego uŹytku.

ŠPECIFIKÁ EDUKÁCIE RÓMSKYCH ŽIAKOV

LUDMILA KRAJČÍRIKOVÁ

Katolícka univerzita v Ružomberku, (Slovakia)

ABSTRACT: *Learning difficulties among Roma children persist in many cases, end of compulsory education in the lower grades with increasing age. In practice it has been found that with proper pedagogical approach to some Romani pupils are able to achieve very good results dependent on the stimulating external environment, parental attitudes to education and the like. The solution to the failure of Roma pupils in primary schools and the training of the prospective establishment of preparatory classes for children from linguistically and socially disadvantaged, thus Roma. The need for such forms of education not only in the prevention of failure, but also the necessity of developing communicative and pro-social behavior.*

KEY WORDS: *pupil, preparatory year, education, motivation*

Úvod

Problematika Rómov je jednou z mnohých tém v našej spoločnosti. Jednou z najdôležitejších oblastí, ktorá si zasluhuje pozornosť je výchova a vzdelávanie Rómov, teda ich edukácia. Edukácia je dôležitou podmienkou rozvoja ľudského spoločenstva a nevyhnutnou potrebou osobnostného rastu človeka pripravujúceho sa na vlastný život a zaradenie do spoločnosti.

Práve v týchto súvislostiach sa najaktuálnejším problémom súčasnosti stáva včasná a potrebná výchova v priaznivých podmienkach zameraná na rešpektovanie zvláštnosti rómskeho etnika, organizácie vyučovania, jeho obsahu a rozsahu, primerané využitie metód a foriem, tempa práce v prípravných ročníkoch.

Edukácia je zlatým kľúčom na riešenie problémov Rómov. Zahŕňa aj výchovu, aj vzdelávanie a používaním tohto pojmu je vhodné podčiarknuť nemožnosť oddeľovať výchovu od vzdelávania a vzdelávanie od výchovy. V konečnom dôsledku výchova a vzdelávanie predstavuje začiatok, základný element, na ktorom sa dá postaviť cesta budúcnosti. Všetky návrhy na zlepšenie postavenia a života Rómov by mali začínať, ale aj končiť vzdelaním. Samozrejme to neplatí len pre Rómov, je to aj problém zlepšenia

vzdelania detí a mládeže zo sociálne znevýhodneného prostredia. Kvalitu života určuje vzdelanie¹.

„Vzdelanie je základný vklad do života. Analphabetizmus nikoho neuchráni, ani mu neposkytne nezávislosť. Životné podmienky sa zmenili najmä v sociálnej a ekonomickej oblasti, nútia Róma, aby využil vzdelania, ktoré poskytuje škola a ak chce prežiť, aby sa rýchlo a aktívne prispôobil“².

Riešenie neúspešnosti žiakov ZŠ

Edukačné potreby závisia od predpokladov a daností žiakov a od prostredia, kde žijú. Prostredie, z ktorého prichádzajú do škôl, rómskych žiakov znevýhodňuje vo výchovno-vzdelávacom procese v porovnaní s ostatnými žiakmi. Jedná sa o žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, vrátane žiakov zo sociálne a výchovne nedostatočne podnetného prostredia, teda ide najmä o rómske deti.

Analýza na školách potvrdila, že nepripravenosť detí vstúpiť do 1. ročníka bola podmienená hlavne jazykovou bariérou, spoločenských prostredím chatrným na podnety pre komplexný vývin dieťaťa.

Nepripravenosť v praxi sa rieši odkladom školskej dochádzky, zaškolením vo vyrovnávacej triede, zaškolením v špeciálnej triede pre žiakov so špecifickými vývinovými chybami učenia a správania, zaškolením v bežnej triede s diferencovaným prístupom k žiakovi, zaškolením v špeciálnej škole a zaškolením v prípravnom ročníku. Práve edukácia v prípravnom ročníku je z predchádzajúcich možností najviac reálna, nakoľko ide celodenné výchovné pôsobenie, podnetné prostredie, individuálny prístup, pri znížených nárokoch v oblasti vyučovania možnosť zážitku úspešnosti, pestovanie návykov a zručností potrebných v 1. ročníku a celkový lepší štart do 1. ročníka³.

Východiská pre systémový prístup vzdelávania Rómov

Prvým a zároveň základným východiskom je, že vzdelanie môže podstatne prispieť k riešeniu problémov Rómov.

To, že v problematike Rómov musia spolupracovať rómski a nerómski odborníci, vláda, parlament, rómske združenia a celá spoločnosť, je druhým východiskom.

Tretie východisko predstavuje téza o koexistencii Rómov a Nerómov v jednom štáte, minorít a majorít.

¹ D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, Bratislava 2002, s. 15.

² J. Liégeois, *Rómovia, cigáni, kočovníci*, Bratislava 1995, s. 180.

³ M. Maczejkova et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole pre šesťročné deti nepripravené pre úspešný vstup do školy*, Prešov 2000, s. 13-14.

Presvedčenie o existencii mentálnych, kultúrnych a historických špecifikách rómskej populácie je štvrtým východiskom.

Piate východisko je presvedčenie, že možné zmeny u Rómskeho etnika sa dajú realizovať v dlhšom časovom rozmedzí⁴.

Edukácia Rómov v prípravných ročníkoch

Učitelia základných škôl sa stretávajú s problémom ranného školského zlyhania a neadekvátneho začlenenie sa početnej skupiny detí do prostredia a požiadaviek školy. Viaceré školské zlyhávania pramenia z jednoduchého faktu, že tieto deti nemajú osvojené tie základné sociálne a pracovné návyky, ktoré sú nevyhnutným predpokladom pre úspešné zaškolenie (napr. základné všeobecné vedomosti, jazykové spôsobilosti a slovná zásoba, skúsenosti s grafickým prejavom, ale i základné hygienické návyky a pod).

Ide hlavne o skupinu detí z málo stimulujúceho rodinného prostredia, v našom geosociálnom priestore hlavne o deti rómske, ktorých štart v podmienkach štandardnej školskej prípravy je neefektívny. Základné potreby z hľadiska požiadaviek majoritnej spoločnosti nie sú primerane uspokojované, dôsledkom čoho je psychická, resp. kultúrna deprivácia prejavujúca sa v zaostávaní mentálneho, emocionálneho, sociálneho a profesionálneho vývinu rómskych detí.

V priaznivých podmienkach má väčšina detí šancu priblížiť sa v úrovni rozumového vývinu k norme. Zaostávanie v ranom detstve spôsobené dlhodobou absenciou rozvíjajúcich podnetov nie je možné úplne vykompenzovať. Často sa to prejaví v ťažšom zvládnutí školských, pracovných i ostatných životných podmienok. Dôsledkom častých konfliktov v rodine, nezáujmu, nedostatočnej starostlivosti a lásky zo strany rodičov sú deprivované rómske deti v emocionálnej oblasti skôr labilné, neurotické, bojzlivé alebo naopak agresívne, výbušné. Problémový je u týchto detí sociálny vývin, ktorý podmieňujú faktory ako zvyky, obyčaje, tabu a výchova. Ak je výchovné pôsobenie málo podnetné, nekvalitné zo strany rodiny a ostatného okolia, výchovná a sociálna zanedbanosť môže ľahko prerásť do ťažkovychovateľnosti, až delikvencie.

V práci s rómskymi deťmi s prihliadnutím na osobitosti ich etnika je perspektívne zaškolenie v podmienkach ŠZŠ zaraďovanie do prípravných ročníkov. Škola môže tieto možnosti v práci s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami úspešne realizovať len v spolupráci učiteľ - rodič - odborníci poskytujúci služby škole⁵.

⁴ D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, op. cit., s. 111.

⁵ M. Maczejkova et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole...*, op. cit., s. 17-18.

„Akákoľvek forma prípravy detí so sociálne znevýhodneného prostredia pre vstup do základnej školy musí zohľadňovať špecifiká, týkajúce sa ich mentálneho, sociálneho a emocionálneho vývinu. Rešpektovanie ich zvláštností si vyžadujú zmeny v organizácii vyučovania, filozofii výchovy, obsahu a rozsahu vzdelávacích programov, v metódach, formách, prostriedkoch výchovno-vzdelávacích postupov, v tempe osvojovania si poznatkov, ale i v príprave učiteľov, zameranej na znalosť životného štýlu a životných podmienok rómskych detí.

Ignorovanie zvláštností rómskeho etnika nesie so sebou riziko nízkej efektivity práce nielen vo vzťahu k ich pripravenosti na školu, ale hlavne vo vzťahu k ich motivácii k vzdelávaniu vôbec“⁶.

Opodstatnenosť zriaďovania prípravného ročníka

Na základe vysokej koncentrácie rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku a vysokého počtu rómskych žiakov na ZŠ, bolo potrebné riešiť problém ich školskej neúspešnosti hneď pri vstupe. Preto v roku 1988 vznikol v Košiciach Klub učiteľov rómskych detí, kde porovnaním absolvovania 1. ročníka ZŠ rómskymi s ostatnými deťmi bolo zistené, že vzťah Rómov k škole, k spolužiakom a k učiteľke je narušený. Žiak je úspešný mimo školy, v záškoláctve, v kriminalite a pod. Náprava v tejto oblasti je náročná a zdĺhavá, niekedy neúspešná.

Overovaním a zovšeobecňovaním poznatkov učiteľov z praxe uplatňujúcich rôzne diferencované prístupy pri výchove a vzdelávaní rómskych detí, vznikol projekt prípravných ročníkov s cieľom prevencie neúspešnosti a tvorby pozitívneho vzťahu k škole.

Cieľom projektu bolo intenzívnym a cieľavedomým edukačným pôsobením kvalifikovaných pedagógov na žiakov z málo podnetného, jazykovo a sociálne znevýhodneného prostredia zvládnuť učivo 1. ročníka ZŠ počas dvojročného cyklu⁷.

V roku 1992 Ministerstvo školstva SR schválilo návrh na experimentálne zavedenie nultých ročníkov ako alternatívu na riešenie nepripravenosti rómskych detí na školu odkladom školskej dochádzky, zaradovaním detí do vyrovnávacích tried a osobitných škôl. Návrh vznikol na podnet učiteľov z praxe, vychádzal z požiadaviek celodenného výchovného pôsobenia, vytvorenia podnetného prostredia, individuálneho prístupu, zníženia nárokov vo výchovno-vzdelávacom procese s možnosťou zážitku úspešnosti a smeroval k celkovej

⁶ I. Trochtova, *Rozvojový jazykový program pre rómske deti*, Prešov 2002, s. 18.

⁷ M. Maczejkova et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole...*, op. cit., s. 8.

socializácii žiaka a jeho bezproblémového vstupu do výchovno-vzdelávacieho procesu v 1. ročníku⁸.

Na základe výsledkov experimentu bolo zistené výraznejšie zlepšenie u detí z prípravných ročníkov než detí navštevujúce bežné prvé ročníky, najmä po prvom roku. Týmto sa preukázala prednosť modelu prípravných ročníkov a špeciálna príprava v nich sa odrazila v akcelerácii vývinu detí v oblastiach grafomotoriky, vyjadrovacích schopností, plynulosti a bohatosti verbálneho prejavu a slovnej zásoby, ale aj v náraste intelektových výkonov a sociálnych kompetencií žiakov.

Pri práci v prípravných ročníkoch boli zistené tieto pozitíva:

- celková atmosféra v prípravných ročníkoch bola uvoľnenejšia a priateľskejšia oproti bežným triedam ZŠ. Deti boli brané, také aké sú. Nevyžadujú sa maximálne výkony, na chyby a nedostatky sa poukazuje málo. V interakcii učiteľ – žiak prevláda otvorenosť a empatia, čoho dôsledkom sú vyrovnanejšie a spokojnejšie deti.
- plánovaný obsah a rozsah učiva prípravného bol zvládnutý s malými nedostatkami,
 - lepšie zvládnuté bolo aj sociálne správanie detí v prípravných ročníkoch, než v bežných triedach. Už v prvom roku ich úroveň sociálneho správania bola dobrá. V prípravných ročníkoch boli stanovené pravidlá správania sa a disciplíny. Pozornosť bola venovaná zvládaniu nálad detí a sebakontrolle.
 - deti z prípravných ročníkov mali pozitívnejší vzťah ku škole a školskému prostrediu. Motivácia u žiakov bola na vyššom stupni. U žiakov bola sýtená potreba pozitívneho hodnotenia, pozitívnych medziľudských vzťahov a priateľstva. Dôraz sa kládol na pocit bezpečia a istoty, aby deti boli sýte a čisto oblečené.

Výsledky experimentu demonštrujú efektívnosť prípravy detí v prípravných ročníkoch. Dokonca je možné považovať túto formu edukačného pôsobenia za jednu z najúčinnjších v práci s deťmi s málopodnetného a jazykovo znevýhodneného prostredia, ak bude obsahová a organizačná náplň prípravných ročníkov dostatočne zabezpečená. Je potrebné zdôrazniť výchovno-socializačnú zložku týchto tried, ktorá by mala byť na rovnakej úrovni ako zložka výučbová.

Deti, ktoré zlyhávajú v škole od začiatku, sa neskôr v živote stávajú neprispôsobivými obyvateľmi. Účinnosť prípravných ročníkov je jednou z foriem najefektívnejšieho školského vývinu tejto populácie⁹.

⁸ D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, op. cit., s. 32.

Meranie efektívnosti edukácie v prípravných ročníkoch

Prípravné ročníky v špeciálnych základných školách možno označiť za formálne pokusy zlepšiť edukáciu znevýhodnených detí, pokiaľ sa súčasne nemení obsah a metódy práce, kvalita učiteľa.

Pred meraniami a zisteniami úrovne intelektových výkonov, či v prípravných ročníkoch dochádza k ich zlepšeniu a akcelerácii, boli stanovené tieto hypotézy:

Prvá hypotéza: predpoklad, že u rómskych detí absolvujúcich špeciálne edukatívne pôsobenie v prípravných triedach, zaznamenáme významné prírastky v mentálnych výkonoch v časovom rozpätí jedného školského roka,

Druhá hypotéza: zistiť, aké zmeny sa zaznamenajú v určitých oblastiach. Predpoklad je, že najväčšie pozitívne zmeny budú v jazykovom rozvoji skúmaných detí, v grafomotorike, sociálnych zručnostiach a vo vedomostiach; v autoregulácii a v pamäťových funkciách predpokladáme menšie alebo žiadne zmeny.

Meranie sa uskutočnilo v časovom rozpätí jedného školského roka pomocou testu obsahujúceho dvanásť samostatne vyhodnotiteľných výkonových úloh, ktoré odporúčali traja psychológovia – experti, dlhé roky zisťujúci pripravenosť detí na školu. Vybrané úlohy sú z testov Z. Matějčka, M. Vágnerovej – Strnádovej, z nemeckého testu školskej zrelosti v preklade J. Rosinu, amerického testu pre prvákov, Jiráskovho testu. Výsledky boli hodnotené klasickými štatistickými postupmi.

Do výskumu boli zahrnuté deti z okresov Rožňava, Poprad, Revúca, Spišská Nová Ves a Košice. Vzorku tvorilo 243 detí prípravných ročníkov.

Prvá hypotéza bola potvrdená. Vplyvom ročného edukačného špecifického pôsobenia v prípravných ročníkoch sa mentálne výkony skúmaných rómskych detí signifikantne zlepšili vo všetkých sledovaných oblastiach. Výskumom bolo zistené, že s rómskymi deťmi nepripravenými na školu, je potrebné realizovať špecifické edukačné programy učiteľmi v základných školách. Pravdepodobnosť, že keby tieto deti ostali doma v znevýhodnených podmienkach, ich rozvoj by neakceleroval takým významným spôsobom, je vysoká.

Druhá hypotéza sa potvrdila v oblasti pamäti - výsledky ukázali najnižšie prírastky i v autoregulácii a pamäti, kde výsledky boli tiež veľmi nízke. Potvrdila sa hypotéza, že vplyvom edukačného programu prípravných ročníkov najviac akceleruje oblasť grafomotoriky. Najväčšie prírastky boli zaznamenané vo vedomostiach a v poznaní.

⁹ M. Maczejkova et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole...*, op. cit., s. 10-12.

Z uvedeného vyplýva, že u rómskych detí je potrebné najviac rozvíjať a sústrediť sa na oblasť autoregulácie a rozvíjania pamäti.

Experimentálne bolo zistené, že hlbšie mentálne vrstvy ako pamäť, pozornosť, autoregulácia, vytrvalosť, mení edukačný program k lepšiemu pomalšie. Zvláštne programy, cvičenia, úlohy na rozvíjanie psychických funkcií možno uplatniť v programoch vzdelávania neštandardných detí, ktoré mali nižšie výkonové prírastky.

Základným záverom je, že cielenou a špecifickou, profesionálnou prácou sa dá urýchliť rozvoj rómskych detí zo znevýhodneného sociálneho prostredia, a tak ich postupne začleniť, integrovať do štandardných tried. Akceleráciu detí v prípravných ročníkoch značne ovplyvní osobnosť učiteľky, organizácia a štýl práce¹⁰.

Výskumy dokazujú, že práve v rannom veku sa kladú základy vedomosti, disciplíny, režimu dňa dieťaťa, základy komplexnej a integrovanej osobnosti.

Zavedenie prípravných ročníkov

Prípravný ročník je alternatívnou formou edukácie. Do prípravného ročníka sa v príslušnom školskom roku zaraďujú deti, ktoré dovŕšia 6. rok do konca kalendárneho roka. Deti sú zaraďované do prípravného ročníka na žiadosť rodičov. Psychológ odporúča prípravný ročník, ak je dieťa nezrelé, jeho vývin je oneskorený, sociálne zanedbané, nezaškolené v MŠ, nedosiahlo školskú spôsobilosť a potrebuje odklad školskej dochádzky a nie je u neho predpoklad zvládnutia prvého ročníka.

Špeciálna základná škola rozhodnutie o zaradení dieťaťa do prípravného ročníka nevydáva. Psychológ po ukončení prípravného ročníka urobí kontrolné psychologické vyšetrenie s odporúčaním o zaradení dieťaťa do špeciálnej základnej školy, špeciálnej školy podľa druhu postihnutia alebo základnej školy.

Absolvovanie prípravného ročníka sa považuje za prvý rok plnenia povinnej školskej dochádzky. Prípravný ročník môže absolvovať len jeden školský rok¹¹.

Na základe zisteného počtu detí a predbežnej diagnostiky sa určí počet prípravných tried prípravného ročníka. Triedy prípravného ročníka sa zaradia do štruktúry základnej školy v príslušnej lokalite a sú organickou súčasťou školy. Vedením sú akceptované ako rovnocenné triedy so špecifickým programom¹².

Efekt prípravných ročníkov sa meral prostredníctvom výskumu ROCEPO a Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity.

¹⁰ D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, op. cit., s. 61-71.

¹¹ A. Hricová, *Práca učiteľa v nultom ročníku*, [in:] *Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania*, Banská Bystrica 2004, s. 81-85.

¹² V. Šotolová, *Vzdelávaní Rómů*, Praha 2000, s. 52-54.

Prípravné triedy existujú v špeciálnych základných školách alebo v základných školách bežného typu so špeciálnymi triedami. Triedy sú určené na prípravu detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na vstup do základnej školy.

Do prípravných tried sú deti umiestňované na základe odporúčania psychológa, ale rozhodnutie medzi nultým ročníkom a prípravnou triedou je často podmienené ich dostupnosťou.

Špeciálne základné školy pre žiakov s mentálnym postihnutím so vzdelávacím variantom A môžu mať prípravný ročník. Základná škola má možnosť zriadiť nultý ročník. Rozdiel medzi nultým a prípravným ročníkom je v učebných osnovách. V prípravnom ročníku je počet žiakov nízky.

Úlohy a ciele prípravného ročníka

Hlavnou úlohou prípravného ročníka je vytvoriť príjemné a kľudné prostredie pre deti. Negatívne vplyvy prostredia je potrebné vyvážiť vhodnými a primeranými podnetmi v triede, ktoré pôsobia maximálne na vnímanie zmyslami a na kladný vzťah k prostrediu.

Prvým miestom styku s učením je práve prípravný ročník. V prípravnom ročníku má dôležitú úlohu učiteľka, jej osobnosť, vlastnosti, citlivý a trpezlivý prístup ku všetkým deťom. Učiteľka vytvára príjemnú atmosféru a snaží sa vzbudiť záujem o školskú prácu. Deti vedie k vytváraniu dobrých sociálnych vzťahov a pozitívnemu slušnému správaniu.

Pomocou rôznych činností učiteľka vytvára dobrý vzťah k učeniu a v deťoch pestuje potrebu učiť sa. Strieda metódy, alternatívne a netradičné formy práce, činnosti a tak rozvíja schopnosti detí potrebné pre 1. ročník. Využíva rôzne tvorivé edukačné postupy, ktoré svojím obsahom a formou zodpovedajú vývinovému stupňu detí.

Učiteľkin hlasový fond a rečový prejav musí byť veľmi dobrý. Učiteľka deťom veľa rozpráva a číta, učí ich riekanky a básničky. Deti si cvičia pamäť, vnímajú hlas učiteľky, jej výslovnosť a tým získavajú vzťah k slovenčine. Individuálna logopedická starostlivosť podporuje správnu výslovnosť, ktorá je nevyhnutná pre učenie a komunikáciu¹³.

V prípravnom ročníku je potrebné poskytnúť deťom z jazykovo znevýhodneného a málo podnetného prostredia priestor a podmienky na intenzívnu prípravu.

Rozvíjať kultúrne, sociálne, hygienické a spoločenské návyky je jednou z úloh prípravného ročníka. Deti si zvykajú na systematickú prácu a plnenie povinností, režim a organizáciu vlastnej práce.

¹³ Ministerstvo Školstva SR: *Učebné plány a učebné osnovy pre špeciálnu základnú školu pre žiakov s mentálnym postihnutím*. Bratislava 2006, s. 5-6.

U rómskych detí je potrebné rozvíjať muzikálno-pohybové danosti a chápať ich ako stimulačné a motivačné faktory pri výchovno-vyučovacích aktivitách.

Do mimotriednych a mimoškolských aktivít v prípravnom ročníku je vhodné zapojiť aj rodičov. Tým sa u nich vzbudí záujem o prácu v škole, o výsledky, úspechy a problémy detí. Vzbudíť cez úspešnosť a následne pozitívne zážitky záujem o dosahovanie dobrých výsledkov, nachádzať zmysel v práci a učení.

Prípravný ročník poskytuje dostatočný čas na kvalitnú psychologickú a pedagogickú diferenciaciu diagnostiku žiakov vzhľadom k primeranej forme ich ďalšieho vzdelávania v bežnej triede, alebo vyrovnávacej triede, či špeciálnej triede.

Takáto forma výchovy a vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia predstavuje jednu z ciest, ako obmedziť zaškoľovanie rómskych detí do špeciálnej školy, ak nie sú mentálne retardované¹⁴.

V prípravnom ročníku si deti vytvárajú vzťahy k iným ľuďom. Vnímajú spolužiakov v triede, z iných tried, učiteľov a svoju učiteľku.

Cieľom prípravného ročníka je vývin dieťaťa akcelerovať tak, aby bolo schopné nastúpiť do prvého ročníka základnej školy a začleniť sa do výchovno-vzdelávacieho procesu. Pripraviť dieťa a predchádzať neúspešným začiatkom v školskej dochádzke, tak aby nebolo ohrozené jeho ďalšie vzdelávanie¹⁵.

Úlohou prípravných ročníkov nie je len samotná výuka, ale ide tu o vytvorenie prítťažlivej výchovno-vzdelávacej náplne. Dôraz sa kladie na osvojenie si základných mravných noriem, hodnotových systémov, sociálnej komunikácie a na celkový rozvoj osobnosti žiaka¹⁶.

Výber žiakov do prípravného ročníka v ŠZŠ

Zriaďovanie prípravných ročníkov, ich opodstatnenosť a potreba je určená práve pre vysoký počet rómskych žiakov opakujúcich 1. ročník. V zásade sa deti zo sociálne znevýhodneného prostredia vyznačujú nízkou koncentráciou a motiváciou, nedostatočnou pripravenosťou na učenie a školskú prácu. Na druhej strane sú samostatné a majú viac rozvinuté niektoré praktické zručnosti potrebné pre ich životné prostredie¹⁷.

Uvedený problém sa riešil odkladom povinnej školskej dochádzky z dôvodu absencie schopnosti, návykov a zručností, potrebných pre zvládnutie náročných učebných osnov 1. ročníka ZŠ. Tento stav je dôsledkom málopodnetného prostredia s nízkou kultúrnou

¹⁴ M. Maczejková et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole...*, op. cit., s. 14-17.

¹⁵ D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, op. cit., s. 186.

¹⁶ A. Hricová, *Práca učiteľa v nultom ročníku*, op. cit., s. 81-82.

¹⁷ D. Čechová, *Integrácia žiakov v podmienkach základných a špeciálnych základných škôl*, Prešov 2002, s. 10.

a hygienickou úrovňou a pokiaľ dieťa ostáva v danom prostredí, odklad problém nerieši. Príčiny neúspechu ovplyvnili hlavne neznalosť vyučovacieho jazyka, absencia grafomotorických schopností, absencia základných hygienických, spoločenských a kultúrnych návykov, nezáujem rodičov a nízke ocenenie vzdelania v hodnotovom systéme rómskej rodiny.

V čase zápisu detí do 1. ročníka alebo aj na začiatku školského roka je potrebné, aby školská zrelosť týchto detí bola zachytená pedagogicko-psychologickou poradňou a aby v škole prešli úvodnou depistážou realizovanou počas zápisu dieťaťa do školy. Psychológovia pedagogicko-psychologických poradní môžu pomôcť pri vypracovaní schémy, podľa ktorej učiteľ pri zápise pracuje¹⁸.

Pri výbere žiakov je dôležité sledovať tieto prejavy dieťaťa:

- nadväzovanie sociálneho kontaktu - reaguje na nadviazanie rečového kontaktu aspoň krátkymi vetami, odpoveďami na jednoduché otázky, príp. správne neverbálne vyjadrí odpoveď,
- základné rečové predpoklady - rozumie spisovnému jazyku, v spisovnom jazyku dokáže obsahovo správne formulovať aspoň jednoduché odpovede,
- voľná kresba ľudskej postavy - postava má mať hlavu, trup, končatiny,
- odkresľovanie rôznych tvarov podľa predlohy - napr. štvorec, trojuholník, srdce, zoskupenie bodov ako na hracích kockách, jednoduchšie tvary písaných písmen alebo ich časti,
- orientačné schopnosti v oblastiach:
 - osobná orientácia (vie povedať svoje meno, priezvisko, vek, bydlisko),
 - orientácia na ľudskom tele (vie ukázať na vlastnom tele alebo väčšom obrázku ľudskej postavy základné časti tele - hlava, oko, ucho, krk, trup, noha, ruka...),
 - orientácia v číselnom rade do päť (vie narátať spamäti od 1 do 5, vie koľko prstov má na jednej ruke, koľko má bratov, sestier, zráta za pomoci konkrétnych predmetov úlohy do 5),
- základné rozlišovacie schopnosti:
 - rozlíši a pomenuje základné farby (červená, zelená, modrá a žltá),
 - sluchom diferencuje zvukovo podobné krátke slová alebo slabiky (napr. les - pes, noc - nos, má - mú,...).

¹⁸ M. Maczejkova et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole...*, op. cit., s. 20-22.

- mieru reprodukčných schopností: zopakuje vetu o 3-5 slovách, zopakuje 3-4 náhodne za sebou idúce čísla, povie krátku básničku podľa vlastného výberu,
- pri uvedených úlohách mieru koncentrácie pozornosti.

Po vyhodnotení schémy učiteľa prvých ročníkov v spolupráci s vedením školy a psychológom posúdia formu zaškolenia dieťaťa. Ak rozhodnutie nie je nejednoznačné, psychológ, resp. špeciálny pedagóg realizuje komplexné vyšetrenie a v spolupráci so školou a rodičom dieťaťa navrhne primerané odporúčanie. V častiach, kde so zriaďovaním ročníkov začínajú, odporúčame, aby dieťa pred vstupom do takejto triedy bolo komplexne psychologicky vyšetrené. Odporúča sa prvé dva mesiace pozorovať výkony a hlavne ich akceleráciu s možnosťou preradenia žiaka do štandardného 1. ročníka ZŠ, ale aj opačne. Tu je potrebná komunikácia s rodičmi a ich zainteresovanie do riešenia. Zaradenie dieťaťa do prípravného ročníka je podmienené súhlasom rodičov¹⁹.

Pedagóg prípravného ročníka

Ako sme neraz spomínali, pri výchove a vzdelávaní mladého človeka, najvýznamnejšiu úlohu zohráva pedagóg (špeciálny pedagóg). Usiluje sa pomáhať dieťaťu v tom, aby rástlo, rozvíjalo sa, učilo a realizovalo sa. Čím je väčšia osobnosť, tým je u neho predpoklad vychovať aj zo svojich žiakov osobnosti.

V. Kačáni definuje osobnosť z psychologického hľadiska „ako súhrn pomerne stálych všeobecných vlastností človeka, ktoré tvoria organický celok, a ktoré sa prejavujú v jeho správaní“²⁰.

Podľa S. Mandzákovej sú na osobnosť pedagóga kladené tieto požiadavky:

- *odborná pripravenosť učiteľa - psychopéda,*
- *didaktické schopnosti a zručnosti, pri plánovaní zaťaženia žiakov na vyučovaní,*
- *dôkladné poznanie žiaka s mentálnym postihnutím,*
- *organizačné schopnosti,*
- *komunikačné zručnosti,*
- *výchovný vplyv,*
- *osobnostné vlastnosti*²¹.

Pri výchove rómskych žiakov vznikajú záťažové situácie, pri ktorých sa prejaví ozajstná podstata osobnosti pedagóga, jeho schopnosť empatie, akceptácie žiakov, čo prispieva k rozvoju osobnosti žiakov. Pedagóg prípravného ročníka v špeciálnej základnej

¹⁹ Ibidem.

²⁰ V. Kačáni et.al., *Základy učiteľskej psychológie*, Bratislava 1999, s.76.

²¹ S. Mandzáková, *Profil učiteľa – psychopéda*, „Vychovávateľ“ 2005, č.2, s. 15-17.

škole by mal byť trpezlivý, empatický, vnímavý, ale aj tvorivý, pretože jeho základnou úlohou je vytvoriť motivujúce a stimulujúce prostredie pre žiaka. Pri uplatňovaní týchto podmienok v pedagogickej praxi vedie k tomu, že žiaci sú otvorenejší, úprimnejší, učia sa sami riešiť vzniknuté problémy, zlepšuje sa ich vzťah k sebe aj iným ľuďom.

Rómsky asistent

Spôsob ako zlepšiť prístup rómskych detí k učeniu, je včleniť do vyučovacieho procesu aj člena z ich vlastného etnika. Riešením sú rómski asistenti učiteľa. Ministerstvo školstva vydalo 26.8.2002 metodický pokyn na zavedenie profesie asistent učiteľa v špeciálnej základnej škole č. 1631/2002-sekr. Rómsky asistent je pomocný pedagogický pracovník, ktorý pod vedením triedneho učiteľa individuálne pracuje s deťmi, pomáha im pri prekonávaní jazykových a iných vzdelávacích ťažkostí, pri adaptácii na školské prostredie. Neskôr, keď tieto ťažkosti prekonajú, sa im stáva nápomocným ako radca, organizátor. Sprostredkúva spoluprácu medzi rómskou rodinou a školou, pomáha v mimo triednych a mimoškolských aktivitách. Predstavuje pozitívny vzor pre rómske deti z jazykovo a sociálne málo podnetného prostredia. Jeho hlavnou úlohou je zmeniť prístup týchto detí k vzdelaniu.

Spolupráca s rodinou

Rodinné prostredie, kde dieťa vyrastá, je ďalšou z podmienok úspešnosti žiaka vo výchovno - vzdelávacom procese. Tieto deti vo väčšine prípadov vyrastajú v rodinnom prostredí, ktoré je málo podnetné, hygienicky, sociálne a kultúrne na nízkej úrovni. Toto nevyhovujúce prostredie sa negatívne podpísalo na rozvoji osobnosti dieťaťa. Škola ani učiteľia tento stav nemôžu zmeniť, ale je tu možnosť priaznivo vplývať na rodinu prostredníctvom dieťaťa. Dôležitý je prvý kontakt s rodičmi.

Rodičov je potrebné upozorniť na možnosť zaškolenia v prípravnom ročníku, oboznámiť ich s prácou v takýchto triedach, zapájať ich do školských aj mimoškolských činností.

Zriaďovanie prípravných ročníkov radíme medzi úspešné pokusy, ktoré by mohli v budúcnosti priniesť pozitívne výsledky a nový pokrok vo vyučovacom procese a pre žiakov so špeciálnymi výchovno - vzdelávacími potrebami.

Záver

„Nie je možné žiť zdravo a progresívne vo svete pocitov odmietania, neuznania, podceňovania a neistoty. Pochopenie človeka znamená pochopenie kultúr a zvláštnosti; znamená to toleranciu, ktorá ale je určená hranicami ľudských práv. Na druhej strane, zmysel politiky k človeku, etniku, národu je v tom, že kultúra by sa mala snažiť ovplyvniť ľudí, aby dokázali byť ľuďmi. Anarchia v tomto smere, ktorú môžeme nazvať aj liberálnou slobodou,

*môže viesť k nielen spoločenským problémom, ale je aj proti slobode samotného jednotlivca, lebo bez disciplíny a pravidiel a limitov života nenaplní zmysel ani svojho individuálneho bytia. O tom je filozofia predloženého systému vzdelávania všeobecne a špecificky Rómov*²².

Rómske deti zlyhávajú v škole od začiatku, a neskôr v živote sa z nich stávajú neprispôsobiví občania. Účinnosť prípravných ročníkov je jednou z najefektívnejších foriem vývinu týchto detí. Cielenu a špecifickou, profesionálnou prácou sa dá urýchliť rozvoj rómskych detí zo znevýhodneného sociálneho prostredia, a tak ich postupne začleniť, integrovať do štandardných tried.

LITERATÚRA:

1. Čechová D., *Integrácia žiakov v podmienkach základných a špeciálnych základných škôl*, Prešov 2002.
2. Hricová A., *Práca učiteľa v nultom ročníku*, [in:] *Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania*, Banská Bystrica 2004.
3. Kačáni V. et al., *Základy učiteľskej psychológie*, Bratislava 1999.
4. Liégeois J., *Rómovia, cigáni, kočovníci*, Bratislava 1995.
5. Maczejkova M. et al., *Prípravný – nultý ročník v základnej škole pre šesťročné deti nepripravené pre úspešný vstup do školy*, Prešov 2000.
6. Mandzákova S., *Profil učiteľa – psychopéda*, „Vychovávateľ“ 2005, č. 2.
7. Ministerstvo Školstva SR: *Učebné plány a učebné osnovy pre špeciálnu základnú školu pre žiakov s mentálnym postihnutím*. Bratislava 2006.
8. Šotolová V., *Vzdelávání Rómů*, Praha 2000.
9. Trochtova I., *Rozvojový jazykový program pre rómske deti*, Prešov 2002.
10. Valachová D. et al., *Vzdelávanie Rómov*, Bratislava 2002.

²² D. Valachová et al., *Vzdelávanie Rómov*, op. cit., s. 169.